

**საერთაშორისო კონფერენცია
ეროვნულ-განმათავისუფლებელი და ანთისაბჭოთა
მოძრაობა კავკასიასა და
აღმოსავლეთ ცენტრალურ ევროპაში**

მოსხენებათა თეზისები/ABSTRACTS OF PAPERS

**International Conference
NATIONAL-LIBERATION AND ANTI-SOVIET MOVEMENT
IN THE CAUCASUS AND EAST CENTRAL EUROPE**

**ედვნება 1924 წლის აჯანყების 100 წლისთავს
On the 100th Anniversary of the 1924 Georgia Uprising**

**ოქტომბერი 3-5 October
თბილისი/Tbilisi
2024**

მხარდაჭერები / SUPPORTED BY:

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mioszowski
Centre

მიეროშევსკის ცენტრი
Mioszowski Centre

შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული
სამეცნიერო ფონდი
Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia

პროექტი განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს
ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით
[გრანტის ნომერი CS-II-24-036]

The project was supported by Shota Rustaveli National
Science Foundation of Georgia (SRNSFG)
[grant number CS-II-24-036]

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საერთაშორისო კონფერენცია

**ეროვნულ-განმათავისუფლებელი და
ანტისაბჭოთა მოძრაობა კავკასიასა და
აღმოსავლეთ ცენტრალურ ევროპაში**

ედღვნება 1924 წლის აჯანყების 100 წლისთავს

მოხსენებათა თეზისები

3-5 ოქტომბერი
თბილისი
2024

მასაღებში დაცულია ავტორთა სტილი
In the proceedings the authors' style is retained

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2024

© Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, 2024

ISBN 978-9941-36-267-5

**პოლონეთის პოლიტიკის დილემები
საბჭოთა კავშირთან დამოკიდებულებაში,
1939–1945**

გერმანიისა და საბჭოთა კავშირის ორმაგმა აგრესიამ პოლონეთის წინააღმდეგ 1939 წლის სექტემბერში პოლონეთის მთავრობისა და შეიარაღებული ძალების გადასახლება საფრანგეთში, მოგვიანებით კი გაერთიანებულ სამეფოში, გამოიწვია. პოლონეთმა თავი საომარ მდგომარეობაში გამოაცხადა, როგორც გერმანიასთან (რომელმაც პოლონეთის ტერიტორიის 48% დაიკავა) ასევე სსრკ-სთან (რომელმაც მისი ტერიტორიების 52% დაიკავა). თუმცა, გერმანულ-საბჭოთა ომის დაწყებამ 1941 წლის ივნისში და დიდი ბრიტანეთის მხრიდან ზეწოლამ, რომ პოლონეთსა და მის ახალ მოკავშირეს, სტალინურ სსრკ-ს შორის ურთიერთობები დარეგულირებულიყო, პოლონეთის მთავრობა პოლიტიკური დილემის წინაშე დააყენა. ან დათანხმდებოდა ურთიერთობების ნორმალიზაციის ხელშეკრულების ხელმოწერას, რაც შესაძლებლობას მისცემდა პოლონური არმიის ფორმირებას სსრკ-ში და პოლონეთის მოქალაქეების გათავისუფლებას საბჭოთა გულაგებიდან, იმ სიტუაციაში, როცა სსრკ აშკარად უარს ამბობდა 1921 წლის საზღვრის კანონიერების დადასტურებაზე და 1939 წელს ოკუპირებული პოლონეთის სახელმწიფოს ტერიტორიის პრეტენზიებზე უარს თქმაზე, ან არ მოაწერდა ხელს და რისკავდა პოლიტიკურ მარგინალიზაციას ანტიჰიტლერულ კოალიციაში.

შემდეგ წლებში საზღვრის საკითხთან დაკავშირებით პოზიციის დაკავების დილემას მეორე დილემა დაემატა – რა პოზიცია დაეკავებინა სსრკ-ის მოთხოვნებზე, რომლებიც პოლონეთის სუვერენიტეტის არსს არღვევდა, მაგალითად, მთავრობის რეორგანიზაცია, რომლიდანაც უნდა გამოერიცხათ ის პოლიტიკოსები, რომლებიც ყველაზე კრიტიკულები იყვნენ

სსრკ-ის მიმართ – „პროფაშისტური ძალები“ საბჭოთა ნომენკლატურაში. საბოლოოდ, გაჩნდა მესამე დილემა – რა ზომით შეეძლო პოლონეთის მთავრობას ბრიტანეთისა და ამერიკის პოლიტიკის კრიტიკა საბჭოთა კავშირის მიმართ, რომელსაც, როგორც წესი, არაშორსმჭვრეტელად მიიჩნევდნენ.

ამ დილემასთან დაკავშირებით პოლონეთის სხვადასხვა პოლიტიკურ ძალას განსხვავებული პოზიციები ჰქონდა.

წარმოდგენილი კვლევა, მცდელობაა განიხილოს თითოეული ამ პოზიციის მიზეზები, იმ დროისთვის არსებული ინფორმაციის საფუძველზე, რომელიც ხელმისაწვდომი იყო როგორც სსრკ-სთან კომპრომისის პოლიტიკის მოწინააღმდეგეებისთვის, ასევე მომხრეებისთვის.

**ფინეთის ომი დამოუკიდებლობისათვის
ბოლშევიკური რუსეთის წინააღმდეგ
1918–1920 წლებში**

წინამდებარე პრეზენტაცია წარმოადგენს ფინეთის დამოუკიდებლობისთვის ომის ძირითადი ელემენტების სისტემურ ანალიზს: მხარეების მიზნები და რესურსები, უფრო ფართო სტრატეგიული სიტუაციის გავლენა, უმნიშვნელოვანესი ოპერაციები და მშვიდობის ხელშეკრულების არსებითი შინაარსი.

ფინეთის დიდი საჰერცოგო იყო პირველი რეგიონი, რომელმაც გამოაცხადა დამოუკიდებლობა რუსეთის იმპერიისგან 1917 წლის დეკემბერში. ბოლშევიკურმა რუსეთმა ფორმალურად აღიარა ფინეთის დამოუკიდებლობა, თუმცა არ შეუწყვეტია თავისი გაფართოებითი პოლიტიკა ფინეთის მიმართ. აღიარება მიზნად ისახავდა ფინეთის რადიკალური მემარცხენეების მხარდაჭერას, რომლებმაც 1918 წლის იანვარში დაიწყეს აჯანყება ფინეთის დემოკრატიული მთავრობის წინააღმდეგ, რუსი ბოლშევიკების მაგალითზე. ფინეთის რადიკალური მემარცხენეების მიზანი იყო სოციალისტური ფინეთი, რომელიც მჭიდროდ ითანამშრომლებდა საბჭოთა რუსეთთან, მაგრამ ლენინის მთავრობის რეალური მიზანი იყო ფინეთის რუსეთისთვის ხელახლა შეერთება.

ფინეთის დამოუკიდებლობისთვის ომის ყველაზე სასტიკი ფაზა მოხდა 1918 წლის გაზაფხულზე. ძირითადი მხარეებს წარმოადგენდნენ, ერთის მხრივ, ფინეთის რადიკალური მემარცხენეები, რომლებიც მნიშვნელოვან მხარდაჭერას იღებდნენ რუსი ბოლშევიკებისგან, და მეორეს მხრივ, არასოციალისტური ჯგუფები, რომლებსაც გერმანია უჭერდა მხარს. დაბალი ინტენსივობის საომარი მოქმედებების პერიოდი გაგრძელდა 1918 წლის ზაფხულიდან 1920 წლის შემოდგომამდე, რომლის დროსაც ფინელი მოხალისეები ცდილობდნენ აღმო-

სავლეთ კარელიის ნაწილების ბოლშევიკური მმართველობისგან გათავისუფლებასა და ფინეთთან შეერთებას – კულტურული მიზნების გამო, რადგან კარელები ენობრივად და ეთნიკურად ძალიან ახლოს არიან ფინელებთან.

ფინეთის დამოუკიდებლობისთვის წარმოებული ომი დასრულდა ტარტუს სამშვიდობო ხელშეკრულებით, რომელიც გაფორმდა ფინეთსა და საბჭოთა რუსეთს შორის 1920 წლის ოქტომბერში. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა რუსეთმა დაუყოვნებლივ დაარღვია ხელშეკრულება, რადგან მიუხედავად დაპირებისა, არ მიანიჭა ეროვნული ავტონომია კარელებს, რომლებიც დარჩნენ რუსეთის ტერიტორიაზე. შედეგად, კარელებმა დაიწყეს აჯანყება 1921-1922 წლებში ფინელების მხარდაჭერით, თუმცა წარუმატებლად.

**ისტორიის და ისტორიული მეხსიერების „შექმნა“
საბჭოთა აზერბაიჯანში**

წარმოდგენილი კვლევითი ნაშრომის მთავარი მიზანია ერნესტ გელნერის კონსტრუქციონიზმის თეორიის გამოყენებით გაანალიზოს ისტორიის წერის როლი ახალი კოლექტიური იდენტობის კონსტრუქციაში. ვინაიდან ისტორიული მეხსიერება ისტორიკოსთა კალმით ხდება კოლექტიური მეხსიერების ნაწილი, ისტორიის წერა მნიშვნელოვან როლს შეიძლება თამაშობდეს ახალი იდენტობის შექმნაში.

ძირითადად, ეს ნაშრომი ყურადღებას ამახვილებს აზერბაიჯანის ეროვნული ისტორიის შექმნაზე საბჭოთა ხელისუფლების მმართველობის დროს, მოკლე ისტორიულ მიმოხილვას აკეთებს ცარისტული რუსეთის პერიოდზე და შემდეგ გადადის მოკლედ სიცოცხლეზე აზერბაიჯანის დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1920) დამოუკიდებლობის პერიოდში. ის ცდილობს უპასუხოს კითხვას, თუ როგორ ცდილობდნენ კოლონიური ხელისუფალნი ეროვნული აზროვნების ზეგავლენის მოხდენას ისტორიის წერის მეშვეობით. საბჭოთა კავშირზე დამოკიდებულებამ, რომელიც არა მხოლოდ ზღუდავდა აზერბაიჯანის დამოუკიდებელი პოლიტიკის ფორმირების შესაძლებლობებს და ამახინჯებდა მის ისტორიულ განვითარებას, არამედ საბჭოთა ხელისუფლება ცდილობდა ეროვნული აზროვნების ზეგავლენის მოხდენას ისტორიის წერის მეშვეობით.

შემდგომში, იდენტობის პოსტკოლონიური დისკურსის მიხედვით, კვლევა აანალიზებს ეროვნული ისტორიის გადაწერას დეკოლონიზებულ აზერბაიჯანში. კვლევის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია საბჭოთა ისტორიის წერის შედარება დეკოლონიზებულ აზერბაიჯანთან და აზერბაიჯანის პოსტკოლონიური იდენტობის მახასიათებლების განმარტება. საკითხის დეტალური შესწავლა აჩვენებს, რომ თურქულ სამყაროსთან

კუთვნილებასა და აზერბაიჯანელთა თვითგამორკვევას შორის გამოწვევა, როგორც დამოუკიდებელი ერი, არის პოსტკოლონიური ისტორიის წერის მთავარი მახასიათებელი აზერბაიჯანში.

მეთოდოლოგიურად, წარმოდგენილი არის ინტერდისციპლინარული ხასიათის და ემყარება ისტორიულ და პოსტკოლონიურ მიდგომებს.

იხილა ახაბიძე

თსუ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ამოცანები XX ს-ის 80-იანი წლების ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში

XX ს. 80-იანი წლებში საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა გააძლიერა ეკლესიის ცხოვრების გამოცოცხლებამ, რაც თავის მხრივ, ეკლესიის საქეთმპყრობლად ილია II-ის (შიოლაშვილი) აღსაყდრებით (1977 წ.) დაიწყო. ეს ის პერიოდია, როცა საქართველოს ეკლესიის პოზიციის გამოხატვა მთლიანად ამ ერთ ადამიანზე იყო მინდობილი.

საარქივო მასალით დასტურდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის პატრიოტული მისწრაფებები ჯერ კიდევ საქართველოს ეკლესიის მეთაურად არჩევამდე. აღნიშნული მრავალჯერ გამოვლინდა სასულიერო წოდების შედარებით დაბალ საფეხურებზე მისი მოღვაწეობის პერიოდში, კათოლიკოს-პატრიარქად კურთხევის დროს წარმოთქმულ სიტყვებსა და შემდეგდროინდელ ქადაგებებში. ყოველივე ამან საქართველოს ეკლესიის გარშემო სულიერებას მოწყურებულ ახალგაზრდა პატრიოტთა შეკრება განაპირობა.

კათოლიკოს-პატრიარქი და საქართველოს ეკლესია ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმომადგენლების მისწრაფებათა ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენდნენ.

სტატიკაში საუბარია ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლაში საქართველოს ეკლესიის წვლილზე, რაც გამოიხატებოდა ქართველებში პატრიოტული გრძნობისა და ეროვნული თვითშეგნების ამალეებაზე ზრუნვაში, მრევლისათვის საქართველოს ერთიანობის დაცვის, ქართული ენის, კულტურის, ზნე-ჩვეულებების, ტარდიციების შენარჩუნების აუცილებლობის შეგონებაში.

საკითხის დასამუშავებლად გამოვიყენე კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის ქადაგებები, სიტყვები, საშობაო და საადდგომო ეპისტოლეები, ოფიციალური წერილები და პირადი მიმოწერები. ასევე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის რამდენიმე წარმომადგენლისა და იმდროინდელი მრევლის წევრთა მოგონებები.

1917 წლიდან მოყოლებული ეკლესიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენდა მსოფლიო საპატრიარქოს მხრიდან ივერიის ეკლესიის V საუკუნიდან მომდინარე ავტოკეფალიისა და მისი საჭეთმპყრობლის ტიტულის (კათოლიკოს-პატრიარქი) აღიარების მიღწევა, რისთვისაც საქართველოს ეკლესია 1917 წლიდან იღვწოდა. საკითხი წარმატებით 1990 წლის იანვარში გადაწყდა.

საქართველოსა და მისი ეკლესიის ცხოვრებაში სამწუხარო მოვლენას წარმოადგენდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში ერთსულოვნების არარსებობა. სტატიაში ვცდილობ ამ ფაქტის მიზეზების გამოვლენასა და გაანალიზებას.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა 1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენით დაგვირგვინდა, რაშიც საქართველოს ეკლესიის წვლილი მნიშვნელოვანია.

მიხეილ ბახტაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

სამხრეთ კავკასიის დაპყრობა საბჭოთა რუსეთის მიერ (1920–1921)

27 აპრილს დილით, 00 საათსა და 5 წუთზე XI წითელი არმიის ოთხი ჯავშანმატარებელი ბაქოს მიმართულებით დაიძრა. ამავე დროს დილით დაიწყო ბოლშევიკთა გამოსვლები თავად ბაქოში. აზერბაიჯანის პოლიტიკურმა ელიტამ მიიღო გადაწყვეტილება ბოლშევიკებისთვის წინააღმდეგობა არ გაენია და ხელისუფლება რევკომისთვის გადაეცა.

1920 წლის 1 მაისს მოხდა პირველი მცირე შეტაკებები საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარზე. ბრძოლის პირველი დღეების განმავლობაში უპირატესობას მოწინააღმდეგე ფლობდა. მან დაიკავა წითელი ხიდი და 5-6 ვერსის მანძილზე შემოიჭრა საქართველოს ტერიტორიაზე.

12 მაისს განხორციელდა მძლავრი იერიში, რომლის შედეგადაც მოწინააღმდეგემ დატოვა საქართველოს საზღვრები. ქართულმა შენაერთებმა განაგრძეს შეტევა. სამხედრო მოქმედებები უკვე საბჭოთა აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მიმდინარეობდა. 18 მაისს მთავარსარდალმა გენერალმა კვინიტაძემ მთავრობის თავმჯდომარისგან ბრძანება მიიღო, სამხედრო მოქმედებები შეეწყვიტა.

29 ნოემბერს ქალაქ იჯევანში სომეხმა ბოლშევიკებმა საბჭოთა ხელისუფლების შექმნა გამოაცხადეს. 2 დეკემბერს კი, სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობამ განაცხადა, რომ სამხედრო და სამოქალაქო ძალაუფლებას გადასცემდა მთავარსარდალს. ამ თანამდებობაზე დაინიშნა გენერალი დრო. ამ უკანასკნელმა ერევანში საბჭოთა რუსეთის წარმომადგენელთან ერთად გამოსცა ბრძანება, რომლითაც სომხეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება გამოაცხადა.

1921 წლის 11 თებერვლიდან 12 თებერვლის ღამეს საბჭოთა სომხეთის შეიარაღებული ძალებისა და XI არმიის რამდენიმე შენაერთმა შეტევა დაიწყო საქართველოს წინააღმდეგ.

16 თებერვალს საქართველოს წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციები საბჭოთა რუსეთის XI არმიამ დაიწყო.

18 თებერვალს წითელი არმიის ნაწილებმა სცადეს თბილისის აღება მაგრამ მარცხი იწვნის. დაიწყო ერთკვირიანი ბრძოლები თბილისისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ მოწინააღმდეგემ წარმატებას ვერ მიაღწია საქართველოს შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალმა გენერალმა გიორგი კვინიტაძემ ჩათვალა რომ თბილისის დაცვის რესურსია ამოწურულია და დედაქალაქის დატოვები ბრძანება გასცა.

4-5 მარტს ქართულმა შეიარაღებულმა ძალებმა სცადეს ხაშური-ოსიურის რაიონში კონტრშეტევის განხორციელება თუმცა წარმატებას ვერ მიაღწიეს.

10 მარტს XI არმიის ნაწილები ქუთაისი აიღეს.

13 მარტს მთავარსარდალი გენერალი კვინიტაძე ბათუმში ჩავიდა, სადაც უკვე იმყოფებოდნენ მთავრობისა და დამფუძნებელი კრების წევრები.

17 და 18 მარტს ქუთაისში, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენელსა და საქართველოს რევკომის წარმომადგენლებს შორის მოლაპარაკების შედეგად სამხედრო მოქმედებები შეწყდა.

1921 წლის ომში დამარცხებით საქართველომ დაკარგა არა მარტო დამოუკიდებლობა, არამედ ტერიტორიებიც, რომლებიც საბჭოთა ხელისუფლებამ მეზობელ სახელმწიფოებს გადასცა.

გიეხი ბეხიშვიდი

*ფხანგული კუღგუხისა და ქაჩთვედ ხაღხთან მეგობხოობის ასოციაცია;
ღვეიღის პიხვედი ხესპუბლიკის ისტოხიუდი და კუღგუხუდი ქაჩთუდ-
ფხანგული მემოხიადუხი ცენტხი, საფხანგეთი*

მოსკოვის შინარაღებუღი ძაღების მიერ საქართველოს დემოკრატიუღი რესპუბლიკის ოკუპაციიდან 1924 წლის ეროვნუღი აჯანყების მომზადებამდე

რუსეთის ცარისტუღი იმპერიის საუკუნეზე მეტი ხნის ოკუპაციის შემდეგ საქართველოს ეროვნულმა ძაღებმა შექმნეს პირობები ჯერ რევოლუციური ბრძოლით, შემდეგ კი დემოკრატიუღი და სოციალური სახელმწიფოს მშენებლობით.

სამწუხაროდ, დემოკრატიუღი საქართველო, 34-თვიანი გამოცდიღებისა და მნიშვნელოვანი დემოკრატიუღი მიღწევების შემდეგ, ექვსკვირიანი სასტიკი ბრძოლის შედეგად ბოლშევიკური რუსეთის ჯარებმა დაიპყრეს.

მაშინვე, საქართველოს მთავარი პოლიტიკური ძაღა, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიუღი პარტია, იწყებს ხაღხის სამხედრო ოკუპაციისადმი წინააღმდეგობრივი მოძრაობის ორგანიზებას. ჯერ მოკავშირეებით, სინდიკატიტ და კოოპერატივებით, შემდეგ კი სხვა ქართულ პოლიტიკურ ძაღებთან ერთად. წინააღმდეგობრივი მოძრაობის ყოველდღიური ბრძოლის მთელი პროცესი ხორციელდება რესპუბლიკის ემიგრაციაში მყოფი მთავრობის კოორდინაციით, რომელსაც პარლამენტის ბოლო სხდომაზე მისცეს მანდატი უცხოეთში გასამგზავრებლად და, რომელიც ყველა ფორმით განაგრძობს ბრძოლას საქართველოს დემოკრატიუღი რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აღსადგენად.

უცხოური ოკუპაციის პირველი დღიდან ეროვნუღი აჯანყებამდე სახაღხო და დემოკრატიუღი ძაღები ეწინააღმდეგებიან, აპროტესტებენ და იბრძვიან უცხოური სამხედრო ძაღე-

ბისა და იმ სახელმწიფო სტრუქტურების წინააღმდეგ, რომლის დამყარებასაც ცდილობს მოსკოვი.

წინააღმდეგობრივი მოძრაობების ძირითადი მიზანი დაკარგული დამოუკიდებლობის დაბრუნებაა, მაგრამ დღის წესრიგში დგას ქართველი ერის არსებობა, იბრძვიან მისი სისტემური ძარცვის, ქვეყნის დანაწევრების წინააღმდეგ, ენის დაცვისთვის, მისი ინსტიტუციების შენარჩუნებისთვის, დემოკრატიისთვის და არსებობის უფლებებისთვის.

პირველი მოძრაობები და დაპირისპირებები ნათლად აჩვენებს, რომ ქართველ ხალხს აქვს ძლიერი ნება იბრძოლოს იმ იდეალებისთვის, რისთვისაც მრავალი წელი იბრძოდა და უდიდესი მსხვერპლი გაიღო. 4 წლის განმავლობაში სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ხელმძღვანელობით, მიმდინარეობდა ეროვნული აჯანყების მომზადება.

**გლეხთა წინააღმდეგობის ფორმები და მასშტაბები
უკრაინაში: კოლექტივიზაციიდან ჰოლოდომორამდე**

1929 წელს მასობრივი კოლექტივიზაცია დაიწყო, რაც კერძო საკუთრებისა და ლიბერალური ეკონომიკური მექანიზმების ლიკვიდაციას ნიშნავდა. ამის წინააღმდეგ ოცმა მილიონმა უკრაინელმა გლეხმა სხვადასხვა სტრატეგიით იბრძოლა: აქტიური და პასიური წინააღმდეგობის ფორმებით.

„ტერორისტული აქტები“ (1928 წლის პირველ ნახევარში 113; მეორე ნახევარში 302; 1929 წელს 1396; 1930 წელს 2779) მოიცავდა ცეცხლის გაჩენას, პარტიისა და DPU-ს აქტივისტების მკვლელობას, სოფლებიდან ხელისუფლების წარმომადგენლების განდევნას და გლეხების მიერ საკუთარი ხელისუფლების ორგანოების შექმნას.

აჯანყებები და ამბოხებები განსაკუთრებით აქტიური იყო 1930 წელს (4098, მთლიანი საკავშირო აჯანყებების 1/3). კოლექტივიზაციისა და განკულაკებისთვის სასტიკი წინააღმდეგობის გამო დაპატიმრებული თითქმის 15,000 ადამიანი 1930 წლის მაისისთვის გადაასახლეს. ქალთა აჯანყებებიც ამ მოძრაობის ნაწილი იყო. გლეხები ასევე ეწინააღმდეგებოდნენ მარცვლეულის გატანას მათი სოფლებიდან და თავს ესხმოდნენ საბრძოლო მალაზიებს.

ბუკლეტები (1211 შემთხვევა 1930 წელს) შეიძლება განიხილებოდეს როგორც აქტიურ და პასიურ წინააღმდეგობას შორის გარდამავალი ფორმა.

იყო წინააღმდეგობის პასიური ფორმებიც: შინამეურნეობების გაყიდვა/დატოვება; ქალაქებში და დონბასის მალაროებში გაქცევა; სოფლის ხელისუფლების მოსყიდვა; საბოტაჟი; პეტიციების დაწერა.

კოლმეურნეობებიდან გასვლა (41,200 ოჯახი) და მასობრივი აჯანყებები (923) 1932 წლის პირველ ნახევარში, ალბათ, იყო

იმ გადაწყვეტილებების ბიძგი, რაც შიმშილობის ორგანიზებას ახდენდა. 1932-1933 წლების ბოლოს რეპრესიებითა და შიმშილით განიარაღებული და დაქანცული გლეხები ახალ უიარაღო ინდივიდუალურ წინააღმდეგობის ფორმებს მიმართავდნენ. ეს იყო: საკვების განაწილება სოფლის ხელისუფლების მიერ მშვიერი თანასოფლელებისთვის; კულაკების ბავშვების კვება; ძიების ბრიგადაში შესვლაზე უარი; კოლმეურნეობაში შესვლაზე უარი.

ამრიგად, მეორე მსოფლიო ომის დასაწყისისთვის უკრაინაში სოფლის მოსახლეობის წილი საერთო მოსახლეობაში 81.8%-იდან 63.3%-ამდე შემცირდა. გარდა ამისა, 1933 წელს 500,000-ზე მეტი უკრაინელი რეპრესირებულ იქნა უკრაინაში.

ადექსანდხე დაუშვიდი

თსუ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო

ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობა (1921-1923)

ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში დაიწყო საქართველოში საბჭოთა რეჟიმის ძალმომრეობით დამყარებისთანავე და მისი საფუძველი გახდა ქართველი ერის დიდი უმეტესობის დაუმორჩილებლობის მოძრაობა, რომელმაც მსოფლის საზოგადოებრიობის ყურადღება თავიდანვე მიიქცია (მხედველობაში გვაქვს დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის რ. მაკდონალდის განცხადება და სხვ.). ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობა დღემდე მონოგრაფიულად შესწავლილი არ არის, თუმცა არსებობს ლიტერატურა, რომელშიც ასახულია პარტიზანული მოძრაობის სხვადასხვა ესპექტი, განვითარების ეტაპი (ი. კაჭარავა, კ. შელია, უ.ბლუაშვილი, ო. ჯანელიძე, ა. დაუშვილი, კ. წენგუაშვილი, თ. ენდელაძე და სხვ.)

მოხსენებაში პირველწყაროების (საქართველოს სსრ შინა-სახკომის არქივი, მემუარული მასალა, კომუნისტური და საზღვარგარეთული ქართული პრესა) შეჯერების საფუძველზე მოცემულია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (კახეთში, ქართლში, სვანეთში, სამხრეთ საქართველოში, სამეგრელოში, აჭარასა და აფხაზეთში) ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობის ფორმირების პროცესი, განსაზღვრულია მისი რეგიონალური თავისებურებები, პარტიზანული რაზმების დისლოკაციის ადგილები, პარტიზანების გადაადგილების მარშრუტები და ა.შ.

მოხსენებაში გარკვეულია ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობის ანტისაბჭოთა პარტიებთან (ეროვნულ-დემოკრატიული, სოციალ-დემოკრატიული და სხვ.) ურთიერთობის ხარისხი, თანამშრომლობის მახასიათებლები და კონკრეტული შედეგები.

გარკვეული პარტიზანული რაზმების ფორმირების თავისებურებები, მათი რაოდენობრივი, ეროვნული თუ კუთხური შემადგენლობა, ასაკობრივი და სოციალური მდგომარეობა, მათი ყოველდღიური ცხოვრება.

სპეციალურად არის შესწავლილი პარტიზანული რაზმების ბრძოლის სტრატეგია და ტაქტიკა, მოცემულია იარაღის შევსების, მოპოვების თავისებურებები, ადგილობრივ მოსახლეობასთან ერთიერთობების როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური მხარეები და ა.შ.

გარკვეული ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობის მიმართ საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკა, განსაზღვრულია მთავრობის ბრძოლის ფორმები და მეთოდები, განსაზღვრული სპეციალური სადამსჯელო ჯგუფების („ჩონი“) მუშაობის ძლიერი და სუსტი მხარეები, წარმოჩენილია ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობის წინააღმდეგ ბრძოლის მთავარი ორგანიზატორები და აღმსრულებლები (ბერია, კვანტალიანი, წერეთელი, ერისთავი და სხვათა საქმიანობა.).

საუბარია „ჩოლოყაევშიჩინას“ ფენომენზე, მის თავისებურებებზე და ამ ფენომენის წინააღმდეგ ბრძოლის თავისებურებებზე. პარტიზანების ეს რაზმი უკვე 1924 წელს სახალხო აჯანყების მთავარი მამოძრავებელი ძალა გახდება.

მოცემულია ანტისაბჭოთა მოძრაობის შეფასებები (საბჭოთა, პოსტსაბჭოთა პოზიციებიდან) და გაკეთებულია დასკვნა, რომ ანტისაბჭოთა პარტიზანული მოძრაობა, რომელიც საბჭოთა რეჟიმის დამყარებისთანავე განვითარდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, გამოირჩეოდა მასშტაბურობით და ფართო ლოკაციით, თუმცა 1924 წლის აჯანყების დროს მისგან უფრო დიდ ეფექტს ელოდნენ, რის გამოც 1924 წლის აჯანყებამ მარცხი განიცადა.

ხუსუდან დაუშვიდი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

1924 წლის აჯანყების დამარცხების გამოძახილი ემიგრაციაში

1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ჩახშობამ და რეპრესიებმა ევროპა დიდად აღაშფოთა. მას გამოეხმაურა სხვადასხვა მიმართულების პრესა, ბოლშევიკთა სისასტიკეს გამოდნენ ევროპული სახელმწიფოები, სოციალისტები, ერთა ლიგა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციები.

აჯანყების სისხლში ჩახშობამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა ემიგრაციაში. იმავე წლის ნოემბერში სტამბოლში ქართველების, აზერბაიჯანელების, ჩრდილოკავკასიელების მონაწილეობით კონფედერაციის საფუძვლზე შეიქმნა „კავკასიის განმათავისუფლებელი კომიტეტი“. კავკასიელთა ბრძოლას 1925 წელს ვარშავაში დაარსებული „პრომეთეს (ამირანის) კლუბიც“ ხელმძღვანელობდა.

სამ კავკასიელ ერს შემდეგ უკრაინელები და თურქესტანელები დაემატნენ. როცა ერთა ლიგაში რუსეთის მიღების საკითხი დადგა, „პრომეთემ“ ყველა საბჭოთა ჩაგრულ ერის გამოსარჩლება ითავა, „პრომეთეს ფრონტად“ გაფორმდა და 1934 წლიდან მოყოლებული ერთა ლიგის სხდომებს დასაბუთებულ ნოტებს, მემუარებს სისტემატიურად უდგენდა და ორმოცდაცამეტ სახელმწიფოს დამონებულ ერთა პრობლემებს ასხენებდა.

ემიგრაციაში ბრძოლის გასაგრძელებლად თავდაპირველად მოხერხდა 1925 წელს „საერთო ფრონტში“ ოთხი პოლიტიკური ძალის – სოციალ-დემოკრატების, ეროვნულ-დემოკრატების, სოციალისტ-ტყუდერალისტების, სოციალისტ-რევოლუციონერები გაერთიანება. ახალგაზრდებმა შექმნეს ზეპარტიული პატრიოტული ორგანიზაცია „მომავალი“. 1925 წელს მას „თეთრი გიორგი“ ეწოდა და მძლავრ მოძრაობად იქცა.

ქართული ემოგრაფია აღნიშნავდა რელიგიურ, ქართულ ეროვნულ დღესასწაულებს, ზეიმებს, იუბილეებს. სამგლოვიარო და ტრაგიკული თარიღების აღნიშვნის ბიძგი გახდა საქართველოში საოკუპაციო ხელისუფლების რეპრესიები და 1923 წელს დამკომის სამხედრო ცენტრის დახვრეტა. შემდეგ დაიწყო საქართველოს ოკუპაციის – 25 თებერვლისა და 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების წლისთავების აღნიშვნა. აგვისტოს აჯანყების დამარცხების თარიღი პირველად პრალის ქართველ ემიგრანტთა საზოგადოებამ აღნიშნა და აჯანყების წლისთავზე, 1925 წლის 31 აგვისტოს კრებაზე რეზოლუცია მიიღო. 1926 წლის თებერვალში პარიზის ქართული საზოგადოების საგანგებო კრებაზე გადაწყდა „გლოვის დღე“ ყოველი წლის 29 აგვისტოს მომდევნო პირველ კვირაში აღენიშნათ.

მეორე მსოფლიო ომამდე ყოველ წელს აღინიშნებოდა ეს ტრაგიკული თარღი ყველგან, სადაც ქართული სათვისტომოები არსებობდა (პარიზი, ბერლინი, მიუნხენი, პრალა, ვარშავა და ა.შ.). იხდიდნენ პანაშვიდებს, იწვევდნენ კავკასიელებს და ყოფილი რუსეთის იმპერიაში შემავალი ხალხების წარმომადგენლებს, უცხოელ მეგობრებს. სათვისტომოს სხდომებზე გამოდიოდნენ სიტყვებით, მოგონებებით, ასრულებდნენ სამგლოვიარო მუსიკას, დამოუკიდებელი საქართველოს ჰიმნს „დიდებას“, იღებდნენ რეზოლუციებს და მიმართვებს საერთაშორისო ორგანიზაციებისადმი. ამ დღეს უძღვნიდნენ სტატიებს, ბროშურებს, აქვეყნებდებ დახვრეტილთა და აჯანყების დროს დაღუპულთა, ასევე გადასახლებულთა და მეტეხის ციხეში დატყვევებულთა სიებს.

ანგონ ვაჭახაძე

*ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი
საქართველოს უნივერსიტეტი, საქართველო*

1924 წლის საერთო-სახალხო აჯანყების საწინააღმდეგო პროპაგანდა: ვანო ალიხანაშვილის მოხსენებები

ვანო ალიხანაშვილმა მოხსენება 1926 წელს დაწერა, რომელიც მისივე მინაწერის თანახმად, მხოლოდ სტალინს და მახარაძეს უნდა ენახათ. მოხსენება ასახავს 1924 წლის ანტისაბჭოთა აჯანყების მიმართ დამოკიდებულებებს და საბჭოთა პროპაგანდის მეთოდებს. კონფერენციის ფარგლებში, მთავარი აქცენტი გაკეთდება იმაზე, როგორ ახასიათებს და აფასებს 1924 წლის აჯანყებას რიგითი კომუნისტი ჩინოვნიკი და პროპაგანდის რა საშუალებები ვრცელდებოდა საბჭოთა საქართველოში აჯანყების შესახებ. პროპაგანდა მიზნად ისახავდა საერთო-ეროვნული აჯანყების მონაწილეთა დისკრედიტაციას ხელახალი გამოსვლების პრევენციისთვის და საზოგადოების თვალში გაემართლებინათ სასტიკი რეპრესიული ტალღა, რომელიც აჯანყებას მოყვა. აქცენტი გაკეთდება საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის წევრების ემიგრაციის ნაკლებად ცნობილ დეტალებზე – როგორ ემზადებოდა აჯანყებისთვის ემიგრანტული მთავრობა, ვინ იყვნენ მთავარი მონაწილე პირები და ა.შ.

ვანო ალიხანაშვილის 1926 წლის მოხსენებაში ქრონოლოგიური თხრობა საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის მმართველობიდან, მისი თქმით „მენშევიკების ბატონობიდან“ იწყება და 1924 წლის აჯანყების შეფასებასაც მოიცავს. თავად ამ პიროვნებაზე ნაკლებია ცნობილი გარდა მისი მონაწილეობის მე-20 საუკუნის დასაწყისის რევოლუციაში და იმისა, რომ ალიხანაშვილი 1937 წლების დიდ ტერორს შეეწირა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის და ოკუპაციის პერიოდში კი, როგორც ჩანს, იგი აგენტურულ საქმიანობაში ჩაერთო: პირველი რესპუბლიკის დროს მუშაობდა

სახალხო გვარდიის მანგლისის შტაბში, შემდეგ აქტიურობდა ევროპაში, ბოლოს დაბრუნდა და „ანტიმენშევიკური“ მიმობილვების წერასა და საბჭოთა ხელისუფლების ქებას დაუთმო დრო.

ალიხანაშვილის მოხსენებები ინახება საქართველოს ეროვნულ არქივში და სამეცნიერო მიმოქცევაში ნაკლებად ფიგურირებს.

**კომუნიზმთან დაპირისპირების პოლონური
გამოცდილება დღევანდელი პერსპექტივიდან**

სტატია მიმოიხილავს პოლონეთში კომუნიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის 1945 წლის შემდეგ გამოყენებულ ძირითად ფორმებს: შეიარაღებული წინააღმდეგობიდან დაწყებული, სოციალური წინააღმდეგობის სხვადასხვა ფორმით, მასობრივი სოციალური პროტესტებითა და ორგანიზებული ოპოზიციური საქმიანობით დასრულებული. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა 1980-იანი წლების და სოლიდარობის მოძრაობის გამოცდილებას, ასევე იმ წინააღმდეგობის ფორმებს, რომლებმაც საერთაშორისო პერსპექტივიდან უფრო დიდი მნიშვნელობა შეიძინეს. ასევე წარმოდგენილი იქნება პოლონური ანტიკომუნიზმის მეხსიერების ფორმირება და მისი გავლენა პოლონელების თანამედროვე იდენტობაზე. ავტორი ასევე შეეცდება უპასუხოს კითხვას, თუ რა ხარისხით აყალიბებს კომუნიზმისა და მასთან ბრძოლის მეხსიერება პოლონელების დღევანდელ წარმოდგენას რუსეთის მიმართ.

ბონდო კუპატაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრი 1924 წლის აჯანყების შესახებ

1924 წლის აჯანყება ბოლო ათწლეულების ქართული ისტორიოგრაფიის ყურადღების ფოკუსშია. გამოიცა მრავალი წყარო, მემუარი, დოკუმენტური მასალა უშიშროების და პარტიული არქივის ფონდებიდან. ჩვენი კვლევის თემაა საბჭოთა საქართველოს და ქართული ემიგრაციის პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი წრეების დამოკიდებულება აჯანყების მიმართ. გვიანდელ მემუარებზე, ეპოქის თანამედროვე პერიოდულ პრესაზე და საარქივო მასალაზე დაყრდნობით ნაჩვენებია განსხვავებული და წინააღმდეგობრივი შეხედულებები.

1924 წლის აჯანყების შეფასება თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში არცთუ იშვიათად მკლევართა იდეოლოგიური ხედვებით და სუბიექტური განწყობებით არის ნასაზრდოები. მნიშვნელოვანია ამ საკითხზე მუშაობისას ეპოქის თანამედროვე წყაროების განხილვა. აქტუალურია განსხვავებული პოზიციების მქონე პირთა ნააზრევის შეფასება და მათი პოზიციის გამომწვევი გარე ფაქტორების ახსნა.

წარმოდგენილ მოხსენებაში დასმული მთავარი კითხვა – რა იყო არსებითი სხვაობა საბჭოთა საქართველოს საზოგადოებასა და ქართული ემიგრაციის წარმომადგენელთა შეხედულებებს შორის. როგორ მუშაობდა საბჭოთა პროპაგანდა და უშიშროების სისტემა საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაზე. რამდენად იმოქმედა ამან მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე და გლობალურად რა ტიპის გავლენა მოახდინა საქართველოს უახლეს ისტორიაზე.

სამეცნიერო პრობლემის გადასაჭრელად კვლევაში გამოყენებულია ემპირიზმის მეთოდი. ნაბეჭდ მასალაზე (პუბლიცისტიკა, მემუარი, სიტყვით გამოსვლები) დაყრდნობით გაა-

ნალიზებულია ეპოქის თანამედროვე საზოგადოების დამოკიდებულება 1924 წლის აჯანყების მიმართ, როგორც აჯანყებამდე, ისე აჯანყების შემდგომ. შედარებითი მეთოდის გამოყენებით შეფასებულია ემიგრაციაში არსებული განსხვავებული შეხედულებები. გაანალიზებულია ამ განსხვავების მიზეზი, გავლენის მომხდენი ფაქტორები,

ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრი 1924 წლის აჯანყების შესახებ განსხვავებული და წინააღმდეგობრივია. ეს აზრი ხშირ შემთხვევაში ჩამოყალიბდა არა დამოუკიდებლად, არამედ გარე გავლენების შედეგად.

ავვისტოს აჯანყება: გზაჯვარედინი საქართველოს მემარცხენეებისათვის

1920 წელს სოციალისტი ლიდერების ვიზიტმა მთელი ევროპიდან საქართველოში საფუძველი ჩაუყარა მომავალ მოვლენებს. თითქმის ორი წლის შემდეგ, როდესაც სოციალ-დემოკრატი და კომუნისტი ლიდერები ბერლინში შეხვდნენ ერთიანობისა და თანამშრომლობის საკითხის განსახილველად, სწორედ იმავე სოციალ-დემოკრატებმა, რომლებიც დასახელებული დელეგაციის წევრები იყვნენ, ჩაშალეს შერიგების ყველა იმედი მეორე და მესამე ინტერნაციონალებს შორის. მათი მტრული დამოკიდებულება ბოლშევიკური დიქტატურის მიმართ იზრდებოდა მას შემდეგ, რაც კარლ კაუცკიმ დაწერა თავისი პირველი სტატიები ლენინისა და მისი პარტიის დაგმობის შესახებ – ბოლშევიკური გადატრიალებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ.

როდესაც საბჭოთა ხელისუფლებამ წარმატებით – სისხლიანი მეთოდებით – ჩაახშო 1924 წლის ავვისტოს აჯანყება საქართველოში, ეს მემარცხენეების მხრიდან დაგმობით დასრულდა. ზოგიერთ შემთხვევაში, მაგალითად ბრიტანეთის ლეიბორისტულმა პარტიამ, რომელიც მაშინ პირველად იყო ხელისუფლებაში, ეს დაგმობა შემდგომში დათმობით – და სიჩუმით – შეიცვალა. იმავე წლის ბოლოს ბრიტანელი პროფკავშირების ლიდერების ვიზიტი საქართველოში უკიდურესი მომენტი იყო.

მაგრამ სოციალ-დემოკრატიული და შრომითი პარტიების უმრავლესობის ლიდერები, მათ შორის ამ მოძრაობის მემარცხენეები, აღშფოთებული იყვნენ საბჭოთა ხელისუფლებით და ჩეკას მიერ საქართველოს მასობრივი ხოცვა-ჟლეტა საბოლოო დარტყმად აღიქვეს. შემთხვევით, ეს კაუცკის, საბჭოთა რეჟიმის ფიცხ მტერს, წილად ხვდა, შეედგინა ერთი წლის წინ

დაფუძნებული შრომისა და სოციალისტური ინტერნაციონალის პოზიცია. კაუცკის პროექტმა მსოფლიო სოციალ-დემოკრატები დაავალდებულა მხარი დაეჭირათ დიქტატურის შეიარაღებული წინააღმდეგობისთვის, როგორც ეს მოხდა საქართველოში.

ეს იყო გადამწყვეტი მომენტი. ამის შემდეგ საერთაშორისო სოციალისტურ და კომუნისტურ მოძრაობებს შორის ერთიანობის საკითხი აღარ წამოიჭრებოდა.

ორ ათწლეულში, სოციალისტური ინტერნაციონალი ხელახლა დაარსდა ფრანკფურტში და მისი დამფუძნებელი დეკლარაცია ისე ჟღერდა, თითქოს იგი თავად კაუცკის მიერ ყოფილიყო დაწერილი საქართველოში აგვისტოს აჯანყების შემდეგ. სოციალ-დემოკრატები ახლა ტერმინს – დემოკრატიულ სოციალიზმს – იყენებდნენ თავიანთი მსოფლმხედველობის აღსაწერად და კომუნისტებისგან თავის გასამიჯნად.

გოხ მაჩქაიანი

*ეხევნის საედმწიფო უნივერსიტეტი
სომხეთის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
ალმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, სომხეთი*

გიხუჰი ბაიბუხიანი

*სომხეთის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
სამეცნიერო-ანალიტიკური ფონდი გელახი, სომხეთი*

ანტისაბჭოთა მოძრაობა აზერბაიჯანში 1920-1930-იან წლებში

აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, მიუხედავად საბჭოთა ხელისუფლების მცდელობისა ეპოვა მხარდაჭერა ყოფილი ჩინოვნიკებისა და ოფიცრების რიგებში, ასევე აზერბაიჯანში მუსავათის გავლენის ჩახშობის მცდელობისა, მალევე, 1920 წელს, ანტიბოლშევიკური არეულობა დაიწყო. დაიწყო სხვადასხვა რეგიონში. აზერბაიჯანის ნაწილები – განჯაში, ბაქოში, ლანკარანში, თურქეთის მხარდაჭერის გარეშე, ბოლშევიკების დამხობისა და ძალაუფლების აღების მიზნით. საბჭოთა ხელისუფლებამ, რომელიც აშკარად აცნობიერებდა რეგიონის სტრატეგიულ და ეკონომიკურ მნიშვნელობას, დაუყოვნებლივ დაიწყო ამ მღელვარების ჩახშობა.

ბაქოში აჯანყება ჯავშნიანი მატარებლების გამოყენებით იქნა ჩახშობილი, რომელთა წარმატებულმა ქმედებებმა რკინიგზის ხაზები ბოლშევიკების კონტროლის ქვეშ მოაქცია. მუსავათის ძალებმა ვერ შეძლეს ორგანიზებული მოქმედება და რკინიგზის დაზიანება.

განსაკუთრებით საინტერესოა, როგორ წარმოადგინა აზერბაიჯანის ნავთობის მარაგების მნიშვნელობა საბჭოთა ისტორიოგრაფიამ, რომელიც ბოლშევიკების ხელში გადავიდა. 27 აპრილის ტელეგრამაში, რომელიც გაგზავნილი იყო ვ.ი. ლენინისადმი მე-11 არმიის რევოლუციური სამხედრო საბჭოდან,

იტყობინებოდნენ: „ამიერიდან, მრავალმილიონიანი ნავთობის მარაგი საერთაშორისო ბურჟუაზიის ხელიდან გამოვიდა და პროლეტარიატის საკუთრება გახდა“.

იგივე გზით, ხანმოკლე წინააღმდეგობის შემდეგ, ელიზავეტპოლში/განჯასა და ლენქარანში მღელვარებაც იქნა ჩახშობილი. ლენქარანში აქტიური იყო თურქული გავლენა, რადგან აჯანყებას ხელმძღვანელობდა თურქი ოფიცერი, იუსიფ ქემალ ბეი.

1920-იან წლებში საბჭოთა ხელისუფლება მუსავათის მზარდ გავლენას უპირისპირდებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ორგანიზაცია ფარულად და მიწისქვეშეთიდან მოქმედებდა, მას ერთი დიდი უპირატესობა ჰქონდა – ინტელექტუალური გარემო, ინტელიგენცია და შეძლებული ფენა მჭიდრო კავშირში იყვნენ მუსავათის წევრებთან.

მთავარი პრობლემა იყო ის, რომ სკოლებსა და განათლებას ჯერ არ მიუღიათ საბჭოთა იდეოლოგია და ამ ვაკუუმს ავსებდნენ თურქეთში განვრთნილი მასწავლებლები – ან ხალხი კითხულობდა ოსმალურ ლიტერატურას, რაც გავლენას ახდენდა საერთო განწყობაზე.

თურქეთი მნიშვნელოვან, თუმცა დაფარულ, როლს ასრულებდა, განსაკუთრებით იმ მიზეზით, რომ მუსავათის ზოგიერთი წევრი გაქცეული იყო და თურქეთიდან მოქმედებდა, და იქიდან მოჰქონდათ პრერევოლუციური პან-თურქული გამოცემები, ბროშურები და სახელმძღვანელოები.

ეს შეუმჩნეველი არ დარჩენილა და მალე, 1927 წლიდან დაწყებული, საბჭოთა ხელისუფლებამ ბრძოლის ახალი ეტაპი წამოიწყო, აქცენტი გააკეთა პან-თურქული განწყობების, მუსავათიზმისა და სეპარატიზმის ზრდაზე.

აშოგ მეღქონიანი

სომხეთის მეცნიეხებათა ეხოვნუდი აკადემიის
ისგოხიის ინსტიტუტი, სომხეთი

ანტისაბჭოთა ბრძოლა სომხეთის დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად 1920-1921 წლებში

სამოქალაქო ომის მოგების შემდეგ, საბჭოთა რუსეთმა 1920 წლის გაზაფხულზე გააძლიერა თავისი საგარეო პოლიტიკა ჩრდილოეთ კავკასიაში. აპრილის ბოლოს აზერბაიჯანის გასაბჭოების შემდეგ, წითელი არმიის მე-11 არმიის ნაწილები შეიჭრნენ არცახში, შემდეგ სიუნიქსა და ნახიჭევანში.

სომხეთის მთავრობა, რომელიც ქემალისტურ-ბოლშევიკურ ბრძოლაში მოჰყვა, იძულებული გახდა, ძალაუფლება სისხლისღვრის გარეშე ბოლშევიკებისთვის გადაეცა სომხეთ-რუსეთის შეთანხმების საფუძველზე, რომელიც 2 დეკემბერს ერევანში დაიდო. თუმცა, სიუნიქის სომხებმა, გარეეგინ ნჟდეს ხელმძღვანელობით, არა მხოლოდ გადააყენეს საბჭოთა რეჟიმი ოქტომბერ-ნოემბერში, არამედ დეკემბრის 25-ში ტათევის მონასტერში მოწვეულ კონგრესზე გამოაცხადეს რეგიონი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, სახელწოდებით „ავტონომიური სიუნიქი“.

1921 წლის შუა თებერვალში, ანტისაბჭოთა ბრძოლა დედაქალაქ ერევანშიც გავრცელდა. სომხეთის რევოლუციური კომიტეტი გაიქცა, და ლეგალური ხელისუფლება აღდგა ახალი მთავრობის ხელმძღვანელობით, რომელიც სომხეთის პირველი რესპუბლიკის უკანასკნელი პრემიერ-მინისტრი სიმონ ვრაციანი იყო. ეს მთავრობა, რომელიც ცნობილი იყო როგორც „სამშობლოს გადარჩენის კომიტეტი“, თანამშრომლობდა ავტონომიურ სიუნიქთან ანტისაბჭოთა ბრძოლაში და დაამყარა კავშირები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან, რომელიც კავკასიაში მოქმედი უკანასკნელი დამოუკიდებელი სახელმწიფო იყო. მიუხედავად იმისა, რომ თებერ-

ვლის ბოლოს საქართველოს იძულებითმა გასაბჭოებამ რეგიონში სიტუაცია გაართულა, „სამშობლოს გადარჩენის კომიტეტმა“ შეძლო დამოუკიდებლობის შენარჩუნება 1921 წლის 2 აპრილამდე. ამ დღეს, მებრძოლმა წითელი არმიის ნაწილებმა საქართველოში დაბრუნების შემდეგ ხელახლა აიღეს ერევანი.

სომხეთის მთავრობის წევრები, სომხეთის არმიის მრავალი სამხედრო პირი და გამოჩენილი ინტელექტუალები გადავიდა სიუნიქში. 1921 წლის 27 აპრილს „ავტონომიური სიუნიქი“ ხელახლა გამოცხადდა როგორც „მთიანი სომხეთი“, ხოლო 1 ივნისს გამოცხადდა „სომხეთის რესპუბლიკა“. სიუნიქში ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლა გაგრძელდა ივლისის შუა რიცხვებამდე. ამ დროის განმავლობაში გარეგინ ნჟდემ და მისმა თანამებრძოლებმა გააცნობიერეს რა, რომ რეგიონი გარდაუვალად გახდებოდა საბჭოთა სომხეთის ნაწილი, გადაკვეთეს მდ. არაქსი და თავი შეაფარეს ირანს.

შოხენა მუხუსიძე

თსუ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო

ერთა თვითგამორკვევის უფლება და ქართული პოლიტიკური ემიგრაცია (XX ს-ის 50-იანი წლები)

XX საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში ამერიკის შეერთებული შტატების სადაზვერვო სააგენტოს მიერ შექმნილი ორგანიზაციის, „ბოლშევიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ამერიკული კომიტეტის“ ხელმძღვანელები საბჭოთა კავშირში შემავალი რესპუბლიკების ემიგრაციას დაუკავშირდა და მათ ბოლშევიზმთან ბრძოლაში დახმარებას და მხარდაჭერას დაჰპირდა. აშშ-ს მხარდაჭერის მოპოვება ქართული პოლიტიკური ემიგრაციისათვის მნიშვნელოვანი იყო, თუმცა ის გარკვეულ დათმობებს ითვალისწინებდა, რადგან აშშ არ სცნობდა ბოლშევიკური ხელისუფლების შეცვლის შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობის უპირობო აღდგენას და ემიგრანტებს საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრული ერთა თვითგამორკვევის უფლების გამოყენებას სთავაზობდა.

ერთა თვითგამორკვევის საკითხთან დაკავშირებით ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის პოზიციები გაიყო, ნაწილი (ძირითადად ეროვნულ-დემოკრატები, მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციები და პირები) თვლიდა, რომ ერთა თვითგამორკვევის უფლებაზე დათანხმებით ისინი უარს ამბობდნენ 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტზე, მეორე ნაწილი (სოციალ-დემოკრატები, სოციალისტ-ფედერალისტები) კი მიიჩნევდა, რომ ამერიკასთან თანამშრომლობის სანაცვლოდ ამ კომპრომისზე წასვლა გამართლებული იყო. XX საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში ეს იყო საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე აქტუალური თემა, რომელიც მრავალ ასპექტს მოიცავდა.

ეს საკითხი საყურადღებოა იმ თვალსაზრისითაც, თუ რა დამოკიდებულება ჰქონდა ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობას საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შემავალი რესპუბლიკების სუვერენიტეტის მიმართ და ითვალისწინებდა თუ არა აშშ-ს საგარეო პოლიტიკა სსრკ-ის დაშლას, თუ ის მხოლოდ ბოლშევიკური რეჟიმის შეცვლას ისახავდა მიზნად? იმ ეტაპზე აშშ-ი მხოლოდ ბალტიისპირეთის ქვეყნების დამოუკიდებლობას აღიარებდა და ემხრობოდა რუსეთის 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შედეგად შექმნილ ფედერაციულ სახელმწიფოს, ხოლო რუსულ ემიგრაციას უპირატესობა ანიჭებდა, რადგან სტრატეგია, რომელსაც აშშ-ი ახორციელებდა საბჭოთა კავშირის შიგნიდან დაშლას გულისხმობდა, ამ მხრივ კი აქცენტი ყველაზე მრავალრიცხოვან რუსულენოვან მოსახლეობაზე და ემიგრაციაზე კეთდებოდა.

ერთა თვითგამორკვევის ირგვლივ გამართულმა დებატებმა ნათლად გამოკვეთა რუსული ემიგრაციის დამოკიდებულება ეროვნულ საკითხთან დაკავშირებით. ისინი არ აღიარებდნენ რუსეთის იმპერიის საზღვრების ცვლილებას და მხოლოდ ბოლშევიკური რეჟიმის დამარცხებისკენ მიისწრაფოდნენ, შესაბამისად მათთვის მიუღებელი იყო აშშ-ის შეთავაზება – ბოლშევიკური რეჟიმის მარცხის შემდეგ საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე ერთა თვითგამორკვევის პრინციპი განხორციელებულიყო.

ერთა თვითგამორკვევის საკითხზე შეუთანხმებლობის გამო არ განხორციელდა ამერიკის შეერთებული შტატების სადაზვერვო სააგენტოს პროექტი – საბჭოთა კავშირის ემიგრაციის გაერთიანებით შექმნილიყო „ერთიანი ანტიბოლშევიკური ფრონტი“, რომლის საქმიანობაც ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ იქნებოდა მიმართული. ეს უნდა ყოფილიყო ცივი ომის პერიოდში აშშ-ის მიერ წარმოებული ფსიქოლოგიური ომის ერთ-ერთი მიმართულება.

ანჯეი ნოვაკი

გადეუშ მანგოიფედის სახედობის ისტოხიის ინსტიტუტი,
პოდონეთის მეცნიეხებათა აკადემია, პოდონეთი

რუსულ-საბჭოთა იმპერიალიზმი და მისი პოლონური გაკვეთილი (1918-1921)

პოდონეთი, რომელიც 1918 წელს აღიდგინა სახელმწიფო დამოუკიდებლობა საუკუნეზე მეტი ხნის გაყოფის შემდეგ. გეოპოლიტიკური მდებარეობის გამო რუსეთსა და გერმანიას შორის გზაზე, მაშინვე ახალი, საბჭოთა რუსეთის იდეოლოგიური და სტრატეგიული შეტევის გეგმების სამიზნე გახდა.

ავტორი აანალიზებს ამ გეგმების ძირითად მოტივებს და მათ განხილვას ბოლშევიკური პარტიის პოლიტიკურში (ლენინი, კამენევი, ტროცკი, სტალინი), როგორც ეს განვითარდა დასავლეთისკენ პირველი შეტევის დროს (1918 წლის ბოლოდან 1919 წლის დასაწყისამდე) და მეორე სამხედრო მცდელობისას „თეთრი პოდონეთის მკვდარი სხეულის“ გადალახვის გზით გერმანიამდე 1920 წლის ზაფხულში.

ამ ორი შეტევის წარუმატებლობის მნიშვნელობა განიხილება გლობალური რევოლუციურ-იმპერიული კონცეფციების (ლენინი, ტროცკი და სტალინი) ფონზე, ასევე იმ ცვლილებების ფონზე, რომლებიც აღნიშნულმა წარუმატებლობებმა გამოიწვია საბჭოთა სტრატეგიაში მომდევნო ათწლეულების განმავლობაში. როგორ მოახდინა პოდონეთის წარმატებულმა თავდაცვამ გავლენა საბჭოთა რუსეთის იმპერიულ პოლიტიკაზე ამიერკავკასიასა და აზიაში, არის ანალიზის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი, რომელიც დაფუძნებულია საარქივო წყაროებზე მოსკოვიდან, ვარშავიდან, ლონდონიდან და ნიუ-იორკიდან.

ჯაბა სამუშია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

ქართული ემიგრაციის ბრძოლა საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ (XX საუკუნის 20-30-იანი წლები)

1920 წლის აპრილში ბოლშევიკებმა ბაქო დაიკავეს და აზერბაიჯანის დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ არსებობა შეწყვიტა, იმავე წლის ნოემბერ-დეკემბერში წითელმა არმიამ დაიკავა სომხეთი. 1921 წლის 25 თებერვალს კი ბოლშევიკებმა თბილისი აიღეს. სამივე რესპუბლიკის მთავრობა იძულებული გახდა ემიგრაციაში წასულიყო და იქიდან დაეწყოთ ბრძოლა სამშობლოს თავისუფლებისთვის. ამ ბრძოლაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო ევროპაში დაწყებული „პრომეთეული“ მოძრაობა.

საქართველოს საისტორიო არქივში დაახ. 30-ზე მეტი საქმე ინახება, რომლებშიც ასახულია ემიგრაციაში კავკასიის ხალხების ერთობლივი ბრძოლის ყველა ეტაპი. ეს არის ასობით სახის სხვადასხვა დოკუმენტი – ჩანაწერები, მიმოწერა, ოფიციალური დოკუმენტები, აზერბაიჯანელ პოლიტიკოსთა შესახებ არსებული ინფორმაციები, ნეკროლოგები და სხვა. ყველა ეს მასალა ძვირფასი წყაროა XX საუკუნის 20-30-იანი წლების კავკასიური ემიგრაციის ისტორიისთვის და, კერძოდ, *პრომეთეული* მოძრაობის კვლევისთვის. დიდი ნაწილი ამ მასალისა გამოქვეყნებულია და შესწავლილი (გ. მამულიას მიერ). მოხსენებაში ყურადღება გამახვილებულია იმ დოკუმენტებზე, რომლებიც დღემდე გამოუქვეყნებელია. საქართველოს საისტორიო არქივში დაცულია *პრომეთეული* მოძრაობის გამოჩენილი ლიდერების მიმოწერა ქართველ კოლეგებთან. უკანასკნელ ხანს ჩვენმა აზერბაიჯანელმა კოლეგებმა გამოაქვეყნეს რასულ-ზადეს და თოჰრიაბაშის პირადი კორესპონდენციები, თუმცა მათში არ არის ასახული ის მასალა, რომლებიც ქარ-

თულ არქივებშია და ეს დოკუმენტები კიდევ უფრო გაამდიდრებს არა მარტო ცალკეული პოლიტიკოსთა ცხოვრება-მოღვაწეობის ამსახველ ნაშრომებს, არამედ, ზოგადად, პრომეთეული მოძრაობის შესახებ ჩვენს ცოდნას.

ასევე მნიშვნელოვანია ჟურნალ „პრომეთესა“ და პრომეთეული მოძრაობის შესახებ შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში დაცული მასალები. ეს არის ყოფილი კაკებეს და პარტიული არქივი, სადაც თავს იყრიდა სადაზვერვო ინფორმაციები. ქართულ ემიგრაციას პირველივე დღიდან თვალყურს ადევნებდა საბჭოთა დაზვერვა. საქართველოს შსს არქივში დაცულია ამ თვალთვალის მიერ შექმნილი მოხსენებითი ბარათები. პარიზში საბჭოთა დიპლომატიურ წარმომადგენლობასთან დანიშნული ფირუმოვი (Фирумов-Симон Симон Пирумов-Пирумиян) 1926 წ. დეკემბრის საიდუმლო მოხსენებაში საუბრობს კავკასიის ემიგრაციის საქმიანობაზე, მათ შორის პოლონეთის მთავრობასთან მჭიდრო ურთიერთობაზე. როგორც ჩანს, პარიზსა და სტამბულში არსებული რეზიდენტების მეშვეობით, ჩეკა ახერხებდა პირადი მიმოწერის ხელში ჩაგდებასაც. ცალკე უნდა გამოვყოთ ქართული ემიგრაციის მიერ შექმნილი ქართველთა სამხედრო ორგანიზაციის საქმიანობა, რომელიც მოწოდებული იყო ემიგრაციაში მყოფი სამხედროების გაერთიანებისაკენ და, ასევე, საქართველოში შესაბამისი სადაზვერვო ქსელის შესაქმნელად.

დასასრულ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ემიგრაცია 1924 წლის აჯანყების შემდეგაც არ წყვეტდა ანტისაბჭოთა ბრძოლას. ის აქტიურად თანამშრომლობდა სხვადასხვა ქვეყნის ემიგრაციებთან და ცდილობდა საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ საერთო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ფრონტის შექმნას.

თენგიზ სიმაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

1924 წლის საბჭოთა რეპრესიები და „წითელი ტერორი“ თელავისა და სიღნაღის მაზრებში (საარქივო მასალების მიხედვით)

თელავის და სიღნაღის მაზრებში 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების შედეგები საკმაოდ ტრაგიკული აღმოჩნდა. საარქივო მასალებიდან დგინდება, რომ 1924 წლის აჯანყებაში მონაწილეობის ბრალდებით საბჭოთა ხელისუფლების ადგილობრივმა ორგანოებმა საშინელი სისასტიკე გამოავლინეს და მათთვის მიუღებელი სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელი, იმდროინდელი საზოგადოებისათვის კარგად ცნობილი ადამიანები სიკვდილით დასაჯეს. ახლადმოძიებული საარქივო მასალები მეტყველებენ 1924 წლის აგვისტოსექტემბერში განხორციელებული „წითელი ტერორის“ საშინელებებზე. მაზრის ე.წ. „სამეულების“ გადანყვებილებით უამრავი ადამიანი ყოველგვარი ბრალეულობის დამტკიცების გარეშე იქნენ გასამართლებული და სიკვდილიმსჯილი.

დღეს, თითქმის 100 წლის გასვლის შემდეგ, ძალიან ძნელია 1924 წლის აგვისტო-სექტემბრის ტრაგიკული მოვლენების სრული სურათის აღდგენა. თუმცა, არქივებში დაცული მასალები და თანამედროვეთა მოგონებები, ასევე ზეპირი ისტორიების სახით შემორჩენილი ინფორმაციები საშუალებას გვაძლევს, აღვადგინოთ თელავის და სიღნაღის მაზრებში მიმდინარე საბჭოთა რეპრესიების ქრონოლოგია.

საბჭოთა ხელისუფლებამ ქალაქ თელავში, 1924 წლის აგვისტოს ბოლოს და სექტემბრის დასაწყისში დაიწყო სრულიად უდანაშაულო ხალხის დაპატიმრება. დასახვრეტად გამზადებული ადამიანები მიყავდათ თელავის სამაზრო ციხეში, რომელიც თელავში „ბატონის ციხის“ შიდა დასავლეთ ტერიტორიაზე მდებარეობდა. იმ დროს თელავში სამაზრო ციხე და

საბჭოთა პოლიტიკური პოლიცია – ჩეკა-ს მემკვიდრე გპუ – „პოლიტიკური ბიურო“ (პოლიტბიურო), თელავის ცენტრში, ერთმანეთის მახლობლად მდებარეობდა. „პოლიტბიურო“ „ბატონის ციხის“ დასავლეთ კარიბჭის მოპირდაპირე მხარეს, თავად ჯანდიერების ყოფილ სამსართულიან შენობაში იყო განლაგებული. დაპატიმრებულების ნაწილს ამ შენობაშივე ხვრეტდნენ, მეორე ნაწილი კი თელავის აღმოსავლეთით მდებარე ე.წ. „გიგოს გორაზე“ მიჰყავდათ და იქ ხდებოდა მათი სიკვდილით დასჯა. საარქივო მასალების გარდა, ამ ფაქტს ადასტურებს ჩვენს მიერ ე.წ. „პილიტბიუროს“ ყოფილ შენობაში კედლებიდან, ხოლო „გიგოს გორაზე“ კი, მიწიდან ამოღებული სამხაზიანი შაშხანების ტყვიის თავები.

საარქივო მასალებიდან ასევე ირკვევა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება არ დაკმაყოფილდა უდანაშაულო ადამიანების დახვრეტებით და სოფლებიდან სასტიკი მეთოდებით მათთვის არასასურველი პირების, ოჯახების გაძევება დაიწყო. სიღნაღის მაზრის მთელ რიგ სოფლებში კი, მოხდა უდანაშაულო ადამიანების ფიზიკური განადგურებაც კი.

ავთანდილ სონღუღაშვიდი

თსუ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო

ქართული ენის სტატუსი და ეროვნული მოძრაობა XX საუკუნის 70-იან წლებში

მსოფლიოში 5 500-ამდე ენაა, მათ შორის 700 – მთავარი. ერი კი 200-ზე ნაკლებია. ეროვნება ენაში პოულობს სულიერ ენერჯიას. ამავე დროს ენაში ცხადდება ერის არსი.

1918 წლის 1 ოქტომბერს ეროვნულმა საბჭომ მიიღო კანონი ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადების შესახებ, რაც მოგვიანებით დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციაში აისახა.

საბჭოთა რეჟიმის პერიოდში საქართველოზე ზეწოლა ქართული ენით დაიწყო. მოითხოვდნენ წიგნების მხოლოდ რუსულ ენაზე გამოცემას. მიუხედავად ამისა, მოხდა ისე, რომ 70-იან წლებში საბჭოთა კავშირში მხოლოდ თბილისისა და ერევნის უნივერსიტეტებში იყო შესაძლებელი განათლების მიღება ეროვნულ ენებზე.

გარკვეული მიზეზების გამო საქართველოს საბჭოთა კონსტიტუციებში სახელმწიფო ენის სტატუსი ქართულმა ენამ მოიპოვა, რასაც მოგვიანებით ეწინააღმდეგებოდა მოსკოვი.

70-იანი წლების შუა ხანებში მსოფლიო პოლიტიკაში კარდინალური ძვრები განხორციელდა, რაც დაკავშირებული იყო 1975 წელს ჰელსინკში ეუთო-ს თათბირის მოწვევასთან. მიღებული აქტის თანახმად კონტროლი გაძლიერდა ადამიანის უფლებათა დაცვაზე, რამაც ხელი შეუწყო დისიდენტურ მოძრაობას, მათ შორის საქართველოში.

ეროვნულ მოძრაობაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ქართველი ინტელიგენცია, რომელიც რადიკალური ფორმების გამორიცხვით ცდილობდა საზოგადოების ევოლუცია მოეხდინა სულიერი განწმენდის გზით.

11978 წელს ახალი ძალით იფეთქა ქართველი ახალგაზრდების და ინტელიგენციის გამოსვლებმა, რაც დაკავშირებული იყო საქართველოს კონსტიტუციაში ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის გაუმქებასთან.

პროტესტმა შედეგი გამოიღო. კრემლმა უკან დაიხია. კონსტიტუციაში აღდგა ქართული ენის სტატუსი. ამ გამარჯვებამ ცხადყო, რომ ახლოვდებოდა საბჭოთა იმპერიის დასასრული.

ნაგო სონღუდაშვიდი

თსუ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო

საბჭოთა რეჟიმი და ქართული დისიდენტური მოძრაობა (XX საუკუნის II ნახევარი)

1921 წლიდან მოყოლებული ქართველმა ინტელიგენციამ დიდი დარტყმა განიცადა საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან. ქართველ ეროვნულ ძალებს შეზღუდული და შეიძლება ითქვას, ჩამორთმეული ჰქონდა უფლება გარკვეული წვლილი შეეტანა საზოგადოების ეროვნული ცნობიერების განვითარებაში. საბჭოთა რეჟიმის დამყარებიდან მოყოლებული საქართველოში ყოველგვარი ეროვნული იდევნებოდა და ხელისუფლება მაქსიმალურად ცდილობდა საკუთარი გავლენის დამყარებას, რის მისაღწევადაც ყოველგვარ საშუალებას მიმართავდა. არ ერიდებოდა ძალადობრივი მეთოდების გამოყენებასაც. XX საუკუნის 40-50-იან წლებში გარკვეული გამოცოცხლება შეინიშნება ეროვნულ მოძრაობაში, განსაკუთრებით სტალინის სიკვდილის შემდეგ. მართალია, 1956 წლის 9 მარტის „სტალინის კულტის“ კრიტიკით ხრუშჩოვი და მაშინდელი ხელისუფლების წარმომადგენლები შეეცადნენ საკუთარი ძალაუფლების დასაბუთებას, თუმცა საზოგადოება და განსაკუთრებით მისი მოაზროვნე ნაწილი ასე ადვილად უკვე აღარ ტყუვდებოდა. მათთვის ნათელი იყო, რომ ახალი ხელისუფლებაც წინამორბედის გამგრძელებელი იყო და ისევ ძველი წესებით აპირებდა ცხოვრებას. თუმცა ეროვნული ძალების ერთიანობის აუცილობლობასაც ნათლად აცნობიერებდნენ. სწორედ აღნიშნული იდეის ქადაგებას ისახავდა მიზნად ახალგაზრდა ზვიად გამსახურდიასა და მერაბ კოსტავას პროტესტი არსებული ხელისუფლების წინააღმდეგ. შეიძლება ითქვას, რომ მათმა მოღვაწეობამ საფუძველი ჩაუყარა დისიდენტურ მოძრაობას საქართველოში, რაც ახალი ფორმით აღორძინდა 80-იან წლებში.

გოჩა ფეხაძე

თსუ თინათინ წეხეთღის სახელობის
სახელმწიფოსა და სამაჰთღის ინსტიტუტი, საქაჰთვეღო

საშობლოსადმი თავდაღებისა და გენში გარჯდარი ერთგულღების ისტორია ვარლამ ჩერქეზიშვილისგან

(ედღვნება 1924 წლის შეთქმულღებისა
დაღუპულ მამულიშვილღებს)

1924 წლის შეთქმულღება კიდევ ერთი გმირული ფურცელია XIX-XX საუკუნეღბში ქართველი ხალხის განმათავისუფლღებელი ბრძოლისა. ღირსეული გარჯდღება გმირული ეპოპეისა, რომელიც 1801-1802 წლღბში რუსეთის იმპერატორღების მიერ ქართლ-კახეთის სამეფოს ჯერ გაუქმღებას (18.12.1801), შემდეგ კი მის რუსეთის გუბერნიად გამოცხადღებას (12.09.1802) მოჰყვა შედეგად. კოლონიური მმართველობისადმი შეურიგებელ დაპირისპირეღბაში თავიდანვე აქტიურად მონაწილეობდნენ კახური სათავადოს, ჩერქეზიშვილღების გვარის წარმომადგენლღები. 1812-1814 წლღბში კახეთის შეიარაღებულ აჯანყეღბაში მონაწილეობისთვის ვარლამ ჩერქეზიშვილის ოჯახის 5 წევრი იქნა ციმბირში გადასახლღებული. მოგვიანებით, ანტისახელისუფლებო საქმიანობისთვის იმავე გზის გავლა მოუხდა რუსეთში სასწავლღებლად ჩასულ ვარლამს. თუმცა, მამულისადმი ერთგულღებით ნასაზრდოვები გენი ვერც პეტრე-პავლეს „კაზიმატეღბმა“, ვერც გადასახლღებამ ვერ გატეხა. ციმბირიდან ევროპაში გაქცეულმა მამულიშვილმა 60 წლის (!) განმავლობაში, ეროვნულ-განმათავისუფლღებელთან ერთად, საერთაშორისო სოციალისტურ მოძრაობაშიც გამორჩეული წვლილი შეიტანა. XIX-XX საუკუნეღების სამანზე პარიზში, ნიუ-იორკში, ლონდონში, ბრიუსელში, ბერლინში ერთმანეთის მიყოლღებით გამოიცემოდა მისთვის საერთაშორისო აღიარების მომტანი, ანტიმარქსისტული შრომღები: „ფურცლღები სოციალიზმის ისტორიიდან“, „ინტერნაციონალის სათავებღბთან“, „მარქსიზმის დოქტრინეღები“ და სხვა.

იმავდროულად მას ერთი დღითაც არ შუნყვეტია სამშობლოზე ზრუნვა. ძველმა თანამებრძოლებმა, ვარლამ ჩერქეზიშვილმა და ილია ჭავჭავაძემ, თითქოსდა სამოღვაწეო ასპარეზი გაიყვეს. რასაც ილია აკეთებდა საქართველოში, იმავე მიზნებისთვის იღვწოდა ევროპაში პოლიტიკური ემიგრანტი ვარლამ ჩერქეზიშვილი. ეს იყო XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული ევროპულ ჟურნალ-გაზეთებში რუსეთის კოლონიალური მმართველობის მამხილებელი წერილების გამოქვეყნება; 1783 წლის ტრაქტატზე დაყრდნობით ჰააგის 1907 წლის სამშვიდობო კონფერენციაზე საქართველოსთვის ავტონომიის მოთხოვნა; საზღვარგარეთ ქართული პოლიტიკური პარტიების, გაერთიანებების ჩამოყალიბება-საქმიანობის პროცესში აქტიური მონაწილეობა; ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღგენისათვის ბრძოლა; დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე საქართველოში დაბრუნება და, მენშევიკურ მთავრობასთან იდეოლოგიური უთანხმოების მიუხედავად, ახალგაზრდა ქართული სახელმწიფოსთვის საერთაშორისო აღიარებისა თუ მისი აღმშენებლობა-განმტკიცებისთვის ყველა პროგრესულ წამოწყებაში, მათ შორის პირველი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების საქმეში აქტიური მონაწილეობა; 1921 წლის თებერვალში კოჯორ-ტაბახმელასთან 75 წლის ბრძენკაცის იარაღით ხელში ბრძოლა.

საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ კი – კვლავ პოლიტიკური ემიგრაცია, ნისლიანი ალბიონი და, როგორც ამბობენ, სიკვდილის წინ ყველა ენა დავიწყებულზე, მშობლიურ ქართულთან ერთად ამოსული გაუტეხელი სული. რაც შეეხება ნეშტს, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ მოხერხდა მისი ადგილსამყოფელის დადგენა და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინიციატივით უკვე დაწყებულია მუშაობა მისი ლონდონიდან სამშობლოში ღირსეულად დასაბრუნებლად.

**საბჭოთა ღია წვდომის სადაზვერვო ცნობები
პოლონეთზე: 1921–1938 წლებში საბჭოთა კავშირში
პოლონეთის საკითხის კვლევის აკადემიური
ინსტიტუტების მიმოხილვა**

საბჭოთა კავშირში პოლონეთზე ინფორმაციის შეგროვებას – მისი ეკონომიკის, სამხედრო, სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების, ასევე ეროვნული უმცირესობების შესახებ – ახორციელებდნენ დიპლომატიური, სადაზვერვო, სამხედრო ორგანიზაციები და პრესა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ბოლშევიკური პარტიის სტრუქტურებთან დაკავშირებულ დაწესებულებებსა და აკადემიურ ცენტრებს, რომლებიც შეიქმნა პოლონეთის საკითხების შესასწავლად. პრაქტიკაში, ისინი ანალიტიკური ცენტრების ფუნქციას ასრულებდნენ, სადაც პოლონეთში მიმდინარე მდგომარეობის შეფასება და ექსპერტული დასკვნები ძირითადად საჯარო ინფორმაციაზე დაყრდნობით ხდებოდა, ხოლო გამონაკლის შემთხვევებში – გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს საგარეო საქმეთა დეპარტამენტის და წითელი არმიის დაზვერვიდან გამომცემულ დოკუმენტაციაზე დაყრდნობით. მიღებული სპეციალიზებული გამოცემები ხშირად იყო შიდა გამოყენებისათვის გამიზნული კვლევები. მომზადებულმა კვლევებმა საბჭოთა ტექნიკურ, სამხედრო და დიპლომატიურ ელიტას მიანოდეს ინფორმაცია პოლონეთის მეორე რესპუბლიკაში მიმდინარე მდგომარეობის შესახებ. ეს ნაშრომები შემდგომში ენკავედეს მიერ გამოყენებულ იქნა საკუთარი კვლევების მოსამზადებლად, რომელიც მათ გამოიყენეს პოლონელი მოქალაქეების რეპრესიებისთვის, 1939 წლის 17 სექტემბერს პოლონეთზე განხორციელებული საბჭოთა აგრესიის შემდეგ.

საქართველოს დამოუკიდებლობა და 1924 წლის დიდი ეროვნული აჯანყება

მოხსენების მიზანია არა მეცნიერულ-ისტორიოგრაფიული გამოკვლევა საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენის გარშემო, არამედ 1924 წლის აჯანყების წარმოჩენა პოლიტიკურ-მსოფლმხედველობრივი და პროპაგანდისტული ნააზრევის ქრილში.

რამდენადაც თავისუფლება უდიდესი სიკეთე და სათნოებაა ყველა სიკეთეთა და სათნოებათა შორის, რამდენადაც ეროვნული დამოუკიდებლობა არის საუკეთესო და სრულყოფილი გამოხატულება ეროვნული თავისუფლების, რამდენადაც ერის ღირსება, სიამაყე და თავმოყვარეობა უმაღლეს დადასტურებას ჰპოვებს სწორედ ეროვნულ თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობაში, ამდენად, სწორედ თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა განაპირობებს 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ისტორიულ, ეროვნულ და პოლიტიკურ დიდმნიშვნელოვანებას.

მართალია აგვისტოს ამბოხება დამთავრდა ქართველი ერის დამარცხებით, იგი სასტიკად სისხლში იქნა ჩახშობილი ბოლშევიკი აგრესორების მიერ, რაც თავისთავად არის დიდი ეროვნული ტრაგედია, მაგრამ აგვისტოს აჯანყებით ქართველმა ერმა ღირსეულად და ჰეროიკულად გამოთქვა თავისი პრინციპული ნება თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის სასიკეთოდ, აშკარად გამოხატა და დაადასტურა დიდი ეროვნული შემართება და გამბედაობა უაღრესად ღირსეული მიზნის, უაღმატებულესი იდეის – თავისუფლების გამო.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა ტოტალიტარული რუსეთის მიერ დაპყრობილ ერებს შორის, ქართველები აღმოჩნდნენ პირველები, რომლებიც ყველა სხვა დაპყრობილ ერებზე ადრე აუჯანყდნენ რუსეთის იმპერიას თავისუფლები-

სათვის, როგორც ეროვნული სუვერენიტეტის, იგივე დამოუკიდებლობისათვის. საბჭოთა ბოლშევიკურმა იმპერიულმა დაპყრობამ ერებს, მათ შორის, ქართველ ერსაც წართვა, როგორც დამოუკიდებლობა, ასევე დემოკრატია, რადგან სსრკავშირად სახელდებული რუსეთის საბჭოთა იმპერია იყო ანტიდემოკრატიული, ტოტალიტარული სახელმწიფო, რომლის მართველობა ემყარებოდა ეროვნული და ადამიანური თავისუფლებებისა და უფლებების დათრგუნვას, ხელყოფასა და ჩახშობას. ამდენად 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება წარმოადგენს ბრძოლასა და ძალისხმევას, როგორც დამოუკიდებლობისთვის, ასევე დემოკრატიისთვის. დამოუკიდებლობასთან ერთად დემოკრატიისთვის ბრძოლა უდავოდ აძლიერებსა და მნიშვნელოვნად ზრდის 1924 წლის აგვისტოს საერთო ეროვნულ და პოლიტიკურ მნიშვნელობას, მის პოზიტიურობასა და პროგრესულობას.

ნიკო ჯავახიშვიდი

თსუ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო

„ქართველ შეფიცულთა რაზმის“ ჩეჩნებთან და ინგუშებთან კავშირის ისტორიიდან (1922-1924 წლები)

ქართულ-ჩრდილოკავკასიური ურთიერთობის ისტორია სათავეს საუკუნეთა სიღრმიდან იღებს. ხანგრძლივი თანაარსებობის განმავლობაში, ამ ერებს, ისევე როგორც ნებისმიერ მეზობელ ხალხებს შორის, არსებობდა როგორც კეთილმეზობლური ურთიერთობები, ასევე დაპირისპირებაც.

რუსეთის იმპერიის დაშლის შემდეგ ქართველ და ჩრდილოკავკასიელ ხალხთა სამხედრო-პოლიტიკური თანამშრომლობა განახლდა, რაც განსაკუთრებით ინტენსიური 1917 წლის ბოლოდან გახდა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და ჩრდილო კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკა სტრატეგიული პარტნიორები იყვნენ.

რუსეთის სფსრ-ის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაციის შემდეგ (1921), როდესაც ადგილობრივმა საბჭოთა რეჟიმმა საკუთარი ძალაუფლების განმტკიცება დაიწყო, ჩვენს ქვეყანაში იატაკქვეშა ოპოზიციური მოძრაობა გაჩნდა.

1922 წლის თებერვალში, საქართველოს სსრ-ის ხელისუფლებამ „კონტრრევოლუციური საქმიანობის“ ბრალდებით, მშობლიური კახეთის ქალაქ სიღნაღში დააპატიმრა ქართული არმიის ყოფილი პოლკოვნიკი, თავადი ქაიხოსრო, იგივე ქაქუცა ჩოლოყაშვილი (1888-1930), რომელმაც გაქცევა მოახერხა. მან თავი შეაფარა პანკისის მთიან ხეობას (კახეთის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი), სადაც ჩამოაყალიბა მომხრეთა ჯგუფი, ცნობილი „ქართველ შეფიცულთა რაზმის“ სახელით.

1922-1924 წლების განმავლობაში საქართველოში მოქმედ „ქართველ შეფიცულთა რაზმს“ კავშირი ჰქონდა როგორც პან-

კისის ხეობაში მოსახლე ქისტებთან (ქართულ ენაზე – ჩეჩენთა და ინგუშთა გამაერთიანებელი დასახელება), ასევე ჩრდილო კავკასიაში მცხოვრებ ჩეჩნებთან და ინგუშებთან.

მას შემდეგ, რაც ბოლშევიკებმა ჩახშვეს ხევსურეთის აჯანყება (1922 წ.), ქაქუცა ჩოლოყაშვილი თავისი რაზმით ორი წლის განმავლობაში თავს აფარებდა აღმოსავლეთ საქართველოს, ჩეჩნეთისა და ინგუშეთის მთებს. საბჭოთა რეჟიმის ჯალათებზე შურისძიებამ ქაქუცა ეროვნულ გმირად აქცია. უცხოელ დიპლომატთა ცნობით, „ჩელოკაევის საქმე“ ბოლშევიკური რეჟიმის სამხედრო მეთაურთათვის დიდ საფრთხედ გადაიქცა.

1924 წლის აგვისტოს ბოლოს ქაქუცა ჩოლოყაშვილი კვლავ ჩამოვიდა მთიდან ბარში, რათა საქართველოში დაწყებულ დიდ ანტისაბჭოთა აჯანყებას შეერთებოდა. ის აღმოსავლეთ საქართველოში მოქმედ მემბობოხეთა მსხვილ დაჯგუფებას ხელმძღვანელობდა.

1924 წლის სექტემბერში, როდესაც საბჭოთა რეჟიმმა აჯანყება ჩაახშო, მათ მიერ დაწყებულ რეპრესიებს ქაქუცა ჩოლოყაშვილი და მისი 26 რაზმელი საფრანგეთში გადასახლებით გაექცა.

ამრიგად, საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ, ქართველ მამულიშვილებთან ერთად, პანკისელი ქისტებიც გმირულად იბრძოდნენ.

1924 წლის აგვისტოს აჯანყება უცხოენოვან ვიკიპედიაში

1924 წლის აგვისტოს ეროვნული აჯანყებიდან, რომელიც მიმართული იყო ბოლშევიკური მარნუხებიდან საქართველოს თავდასახსნელად, 100 წელი გავიდა. ქართველი ერისთვის ამ მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენას თავის დროზეც გარკვეული საერთაშორისო რეზონანსი ჰქონდა. ევროპის საზოგადოებრივი აზრი ოკუპირებული საქართველოსადმი კეთილგანწყობას გამოხატავდა, სოლიდარობას უცხადებდა უტეხი ნების, თავისუფლებისათვის შემართულ და დამპყრობელთან შეურიგებელ ქვეყანას. ამას ისიც განაპირობებდა, რომ ქართველი ხალხი უპირისპირდებოდა საბჭოურ-ბოლშევიკურ იმპერიას, რომელიც დასავლეთის სახელმწიფოებისათვისაც დიდი გამონვევა იყო.

აგვისტოს შეიარაღებულმა გამოსვლამ თითქმის მთელი საქართველო მოიცვა. ამბოხებულებმა აიღეს სენაკი, სამტრედიი, ვანი და სხვ. მაგრამ მთლიანობაში აჯანყება წარუმატებლად დასრულდა. შეიპყრეს და გაასამართლეს დამკომის წევრები. საბჭოთა რეჟიმი სასტიკად გაუსწორდა აჯანყების მონაწილეებს. ოფიციალური ინფორმაციით, დახვრიტეს 800-მდე ადამიანი, თუმცა რეალურად დახვრეტილთა რაოდენობამ 5-6 ათასს მიაღწია. სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლ პოლიტიკურ პარტიებს, აჯანყებულებთან კავშირში მყოფ თუ ეჭვმიტანილ უამრავ ადამიანს თავს სასტიკი რეპრესიები დაატყდა.

მაღალი დონის უახლეს ტექნოლოგიებში გამორჩეულია გლობალური კომპიუტერული ქსელი ინტერნეტი, რომელიც დაახლოებით 5 მილიარდ ნახევრამდე ვებგვერდს აერთიანებს. ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ ცნობილი ვებგვერდის სახელწოდებაა ვიკიპედია.

მიუხედავად იმისა, რომ ვიკიპედიას არა აქვს სამეცნიერო ხასიათი და დანიშნულება, ის იმდენად ფართოდ არის გავრცელებული ინტერნეტ სამყაროში, რომ კარგა ხანია გლობალურ ფენომენად იქცა და შეიცავს ამოუწურავ მასალას ნებისმიერ თემაზე. ვიკიპედია მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ვებგვერდია და აქტიურად გამოიყენება, როგორც საინფორმაციო ცნობარი.

დღეისათვის ვიკიპედია 300-ზე მეტ ენაზე არსებობს. მათ შორის ქართულადაც, რომელშიც 172 ათასამდე სტატიაა ატვირთული (ყველაზე მასშტაბური ინგლისურენოვანი ვიკიპედია 7 მილიონამდე სტატიას აერთიანებს). ამჟამად მსოფლიოში ვიკიპედიის მომხმარებელთა რაოდენობა თვეში 16 მილიარდს აღწევს და ათ ყველაზე მონახულებად ვებგვერდის ჩამონათვალშია შესული.

ვიკიპედიის, ანუ ე. წ. თავისუფალი ენციკლოპედიის დამონშება მეცნიერებაში ცუდ ტონად ითვლება და აკადემიურ ნაშრომებში მასზე, როგორც წყაროზე, მითითებას იშვიათად ვხვდებით. მიუხედავად ამისა, ამ ვებგვერდზე სტატიის გამოქვეყნება, მით უფრო სხვადასხვა ენაზე, მნიშვნელოვნად ზრდის ფაქტისა თუ მოვლენის, მისი მონაწილეების ვინაობისა და ბოლოს იმ ქვეყნის ცნობადობას, სადაც ეს ფაქტი თუ მოვლენა მოხდა.

მოხსენებაში განხილული იქნება, როგორაა ასახული 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება 10-ზე მეტი ქვეყნის ვიკიპედიაში და ყურადღება გამახვილდება გამოვლენილ ხარვეზებსა და უზუსტობებზე, რომლებიც სასურველია გასწორდეს.